

Historielöshet

Exempel från svensk klassanalys förr och nu

Rolf Å Gustafsson

Lack of history – examples from old and current Swedish discourses on class

This is an exploratory study of discourses on class relations in Sweden from 1840s to late 1970s that rises the issue of social amnesia and presentism in academic research. A basic assumption is that acknowledging previous efforts to enable contextualization of successive analytical contributions is of paramount importance in order to avoid presentism. Three periods are discussed; 1) Pre-Marxist debate on poverty and the social issue in the 1840s; 2) Pontus Fahlbeck's political science and polemical studies around the turn of the century, which were based on a functional theory of inequality; 3) Torgny Segerstedt's industrial sociology that was part of establishing modern Swedish sociology as well as continuing in Fahlbeck's vein and picking up North American functionalism. The result indicates a disappointing picture. Preceding approaches were often unknown, forgotten or ignored. A myopic and eternal present seems to have prevailed during the period 1840s – late 1970s.

Ett evigt här och nu?

Inom historievetenskapen pågår sedan publiceringen av Francois Hartogs *Regimes of Historicity* (engelsk översättning 2015) en mångfacetterad och växande internationell debatt om "presentism". Eftersom historia kan betraktas som både statsvetenskapens och sociologins närmaste akademiska granne, vill jag inledningsvis helt kort påminna om Hartogs inflytelserika bok som karakteriserats som ett försök att diagnosticera vår tids kulturella tillstånd. Själv hävdar han att "presentism" – ett äldre begrepp som laddats med nytt innehåll – skall uppfattas som en idealtyp i weberiansk mening. Presentism betraktas då som ett intellektuellt hinder mot vår orienteringsförmåga och förståelse av olika slags samhällsprocesser. Framförallt efter Berlinmurens fall kan man ibland iakttä "the end of the modern regime of historicity born 200 years earlier,

Rolf Å Gustafsson är professor i sociologi.
E-post: roffe.a.gustafsson@gmail.com

around 1789, and so opening the way to a new experience of time. Presentism then imposes itself upon a revolved past and a future now closed” (Bouton 2019:313). Hartog själv hävdar att ”the present became something immense, invasive, and omnipresent, blocking out any further viewpoint, fabricating on a daily basis the past and future it needed”. (Hartog 2015, enligt Bouton 201:325-326). En uttolkare hävdar att ”Europa hemsöks av presentismens spöke” (Colla 2021:125) och vidare: ”We are no longer oriented to the future and enchanted by the inevitability of progress as were the nineteenth-century modernists”. Debatten fäster blicken på risken för en pågående tankemässig kollaps av gränserna mellan ”då”, ”nu” och ”sedan”. Samhällsanalyser som helt och fullt fångats av den egna samtiden får en inåtvänd och paradoxal karaktär. Hartog uttrycker det som att samtiden ”... seeks to view itself as already history, already past. In a sense, it turns back to itself in order to anticipate how it will be regarded when it is completely past” (Hartog 2015, enligt Bouton 2019:321). Om allt blir till ett här och nu, så kommer rimligen historien också att stå still i tanken. Inga jämförelser över tid blir möjliga om nuet blir alltings mått och ursprung. Vi förlorar orienteringsförmågan eftersom både natur och samhälle kommer fortsätta att förändras i alla fall.

Möjligen är oron för en sådan omvandling av historia, samhällsvetenskap och konkret samhällsliv lika överdriven som en gång ropet om ”kommunismens spöke som går runt i Europa”. Dock; om konsekvensen blir att alltfler upplever ett liv i ett ständigt pågående och allomfattande ”nu”, så är detta tillstånd rimligen kopplat till den sociala amnesi som många kulturanalytiker och historiker också varnat för. I tangentens riktning finns en oro för samhällsmedlemmar som enbart bär på en räcka av punktförståelser – där olika versioner av ”nu” har att slåss mot varandra – utan tillgång till gemensamma hållpunkter i förståelsen av förändring över tid. Och visst verkar det som att glömska, förnekanden och märkliga tidsuppfattningar förekommer både i inhemsk och internationell politisk retorik (Gustafsson 2020).

Den här artikeln belyser frågan om presentism genom att uppmärksamma några exempel på historielöshet. Avsikten är främst att väcka frågor om glömska, undvikande, förträngning, nonchalans, slarv och/eller strategisk tystnad inom svensk statsvetenskap och sociologi. Det gäller möjligen också historiesyn och politiska ideologier som vävs samman med akademisk forskning, men analysen av detta mångfacetterade problemkomplex skall enbart skisseras utifrån de exempel som tas upp. En utgångspunkt är då antagandet att kontextualisering av samhällsvetenskaplig forskning är ett grundläggande minikrav för att undvika presentism. Ett centralt tema i studien, som avser perioden 1840- till sent 1970-tal, gäller förekomsten av allsidiga redovisningar av tidigare beskrivning och analys ”bakåt” i tiden, men även ”sidoblickar” på närliggande discipliner och diskurser.

Svensk klassdiskurs före Marx

1847 utkom ett drygt 600 sidor långt verk *Om fattigväsendet* (Swederus 1847). Skriften var resultat av en längre studieresa för att studera omvandlingen av Preussens näringsliv och därmed sammanhängande fattigvårdsfrågor. På skriftens försättsblad står "Utdrag ur en reseberättelse ingifven till Kongl. Kommersekollegium" och företalet understryker att "Regeringen" beslutat att låta författaren "på eget ansvar inför opinionen utsätta, hvad som utgör frukten af hans iakttagelser och begrundanden" (Swederus 1847:VI).

Swederus text från 1847 innehåller en mängd empiriska iakttagelser och analytiska resonemang. Bitvis är det en filosofisk traktat där många av samtidens frågeställningar behandlas. De som läst Marx långt senare brett uppmärksammade ungdomsverk om arbetets alienation kan finna liknande tankegångar hos Swederus. Frågan är om inte skriften *Om fattigväsendet* är en av de mest välgjorda inhemska genomgångarna av problematiken. Denna text kan naturligtvis kontextualiseras och tolkas på olika sätt (både i nutida och samtida perspektiv), men redan här kan amnesi pekats ut: Det verkar inte finnas någon aktuell analys av denna skrift.¹ Ett inte ovanligt öde för litteratur som tidigt tagit upp frågor om svenska "klasstånd".² Här får Swederus text inledningsvis också illustrera dess odogmatiska "blandning" av resonemang, som i senare skeden utkristalliserades till de höger- och vänsterpositioner vi numera lägger som ett raster på de flesta klassanalyser.

En samtida osignerad anmälan av detta verk i *Daglig Allehanda* är positivt hållen och återges här för att ge en uppfattning om arbetets allmänna karaktär:³

Man igenkänner i hvarje rad ett hjerta, vilket blott lefver och klappar för sina likar, och vilket derunder bygger ej på en vek philanthropis, ej heller på en lågsinnad materialisk kommunisms lösa grund [...] 'Man klagar', säger han, 'öfver tillståndet i afseende på tiggeri, näringslöshet, fylleri, lettja, egoism och trotsighet m.m. som allt är sannt, men hvaruti likväl icke de ursprungliga orsakerna till detta tillstånd äro att finna. Hvarföre finner man ingenstädes rent ut sagt: *det är de bildade klassernas fel, då fattigdom och osedlighet förekommer bland de så kallade lägre klasserna*'. (*Dagligt Allehanda* 31 maj 1847)

1 Birgit Petersson 1983:54 ff kommenterar i sin ofta återopade avhandling några av Swederus arbeten, men benämner honom felaktigt *Gustaf Swederus*, under det att John Björkman 2020 förbigår, vad jag kan se, Swederus helt. Henriksson-Holmberg 1913:131 utser dock Georg Swederus, tillsammans med C V Bergman, P Götrek, G Hjerta och C J L Almqvist, till de fem författare "hos vilka århundradets socialistiska idéströmningar återfinnas i socialismens svenska historia i förra hälften av det gångna århundradet". Analysen är dock mycket begränsad. Kjellén 1945 lyfter fram Swederus på ett sätt som saknas hos Petersson 1983 och Björkman 2020. I övrigt saknas dock Swederus i de texter som diskuteras i föreliggande artikel.

2 Se vidare Gustafsson 2024b om Geijer (1783–1847), af Forsell (1783–1848) och Agardh (1785–1859).

3 Björkman 2020:49 karakteriserar *Dagligt Allehanda* (Sveriges första dagstidning) som att den under denna tid utgjorde en del av den liberala press som intog en frispråkig opposition mot kungamakt och etablissemang och där Swederus själv bidragit med egna artiklar.

Tre saker kan vi inledningsvis lägga märke till: För det första att Swederus analys sker på uppdrag av ett offentligt initiativ och att den heterogena sammanställning av institutionella, ideella och materiella faktorer, som enligt författaren orsakar fattigdom i landet, till väsentlig del handlar om sådant som är möjligt att motverka genom *offentliga åtaganden*. Redan i företalet markeras att "Ändamålet med denna resa var att betrakta fattigdomen i den skepnad densamma i sednare tider erhållit såsom beroende af menckliga arbetets missledda resultat, och följaktligen af den lagstiftning som i staten bestämmer villkor för arbetsföretagen" (Swederus 1847, företal).

Swederus inriktning mot ett offentligt bedrivet reformarbete framgår inte minst när han sammanfattar sin skrift i sexton punkter (Swederus 1847: 480). Dessa bildar en lista på fristående – delvis överlappande, delvis samspelande – faktorer som författaren hävdar var för sig bidrar till problematiken. Det är ingen sammanhängande samhällsteori som presenteras. Det visar sig dock att majoriteten av de sammanfattande punkterna är direkt eller indirekt kopplade till lagstiftning och andra regelverk där statligt agerande har avgörande betydelse. Här återges i kortform (8 av sammanlagt 16 punkter enligt Swederus numrering) tagna från hans lista över "Fattigdomens orsaker": 1. Förvända begrepp om arbetets väsende/arbetets rätt; 2. Missförstånd om villkoret för eganderätten; 5. Brist på undervisning och uppfostran; 7. Brist på erkännande af talangerna; 10. Försvarslagar; 12. Missförstånd om rikedomens väsende; 13. Arbetsfördelningen; 14. Misstaget att låta produktionen föregå behovet.

En *andra aspekt* på Swederus text som här bör nämnas är att den genomgående pekar ut en strukturell faktor som huvudorsak till de problem som Swederus vill åtgärda. Det handlar om vad som i senare arbeten vanligen betraktas som marxistisk *exploaterings- eller mervärdesteori* om arbetskraftens utsugning. Blandat med otaliga kraftiga markeringar mot kommunism och franska revolutionens våldsytringar – Swederus föreslog flera gånger istället en form av arbetarkollektiv som problemlösning – ställer och besvarar han frågan: "Hvaraf kommer en rik producents rikedom? Den kommer deraf att han *tillegnar sig öfverskottet af den arbetandes produktion.*" Och vidare understryks att det "beting" som tvingade arbetaren att "i sig döda arbetets lust" och som innebar "ett mord på själen i själva ögonblicket af dess börjande handling";

detta beting var af den natur att den förbehöll arbetaren *blott så mycket att hans kroppstyrka i någon mån derigenom kunde bibehållas*, allt det öfriga tog förläggaren, som ehuru rik han än understundom kan vara på penningar och väldigt styrda naturkrafter, likväl får äfven dessa länkade af den genom hyra underkufvade och förslafvade människoviljan. *Ju flera själar han*

kan förhrya, desto hastigare vexer hans rikedom. (Swederus 1847:485, mina kursiveringar)

För det tredje kan vi konstatera att Georg Swederus (1796–1888), åtminstone när han betraktas i dagens perspektiv, framstår som delvis svårbegriplig och framförallt svårklassificerad. Vi har att göra med en gränsöverskridare utan riktigt fast förankring i de eliter han rörde sig inom. Ett eftermäle betraktar honom som en socialistisk förgrundsfigur och i samtiden kritiserades han som alltför provokativt radikal. Swederus hade under ett år anställning vid redaktionen för *Dagligt Allehanda* där han kunde skriva om de ämnen som låg honom om hjärtat. Resultatet blev en artikelserie om den arbetande klassens behov som väckte rabalder. Det kom hot till redaktionen, prenumeranter sade upp sig och artikelserien avbröts” (Christensson 2013–2019). Det intressanta är att han ändå erhöll Oscar I:s uppskattning för sina utfall mot kommunismen och dessutom på sin ålders höst fick en slags statlig pension (1881) i egenskap av ”en gammal och fattig skriftställare, hvars hela lif varit huvudsakligen egnadt åt arbetet för sådana idéer, som innebära allmän välfärd”.⁴ Vi talar om en högproduktiv ”litteratör”, med vissa samarbetssvårigheter och sjukdomsperioder som troligtvis förhindrade en akademisk karriär (dock utnämndes han till jubeldoktor 1872). Han författade ett sextiotal större skrifter, otaliga tidningsartiklar och översättningar. Under några perioder verkade han som organisatör av industriella intressen.

Den första vågen av svensk klassdiskurs

Swederus rörde sig intellektuellt i kretsar som vi numera genom främst historikers trägna arbete – utspritt över åren – kan tala om som en högkonjunktur för klassanalys under 1800-talets första hälft.⁵ Kortfattat bör något nämnas om den samhällshistoriska bakgrunden till denna ofta bortglömda klassdiskurs, även om 1800-talets omvandling av ståndssamhället är ett välkänt forskningstema sedan länge.

En konkret pådrivande faktor var fördubblingen av den inhemska befolkningen under 1800-talet från knappt 2,5 miljoner till 5 miljoner (Nils-son 2008:139). Berömt är den samtida kulturpersonligheten och biskopen Tegnér's uttalande om att ”freden, vaccinet och potatisen” var avgörande för denna utveckling, men exakt hur en förändrad försörjning i kombination med en omreglerad social struktur (och andra faktorer) samverkade till

4 Se den relativt nyskrivna artikeln om Swederus; Christensson (2013–2019) samt motion 123 i AK 1881 av Adolf Hedin från vilken citatet hämtats.

5 Se not 1 och 2.

befolkningsökningen är ett forskningstema vi måste lämna åt sidan.⁶ I och med att befolkningstillväxten inledningsvis främst skedde bland *landsbygdens egendomslösa skikt* uppstod en mängd sociala problem, som både ute i Europa och i Sverige kom att rubriceras som ”*den sociala frågan*”. Denna vittförgrenade debatt betraktas ofta som den moderna samhällsvetenskapens födelse, vilken också är kopplat till det samhällshot – ”den farliga underklassen” – som den samtida överheten ofta uppfattade som en konsekvens av tillväxten av ”obesuttna” befolkningsskikt.⁷

Redan i samtiden fanns en omfattande diskussion om följderna av befolkningsökningen och industrialiseringen. Huruvida de fattiga fick det bättre eller sämre, om superiet och brottsligheten ökade eller minskade, om kvinnornas ökande rättigheter gagnade samhället eller inte, liksom naturligtvis industrialiseringens för- och nackdelar, debatterades stundtals livligt. (Nilsson 2008:142)

Genom några nedslag i svensk dagspress kan karaktären på debatten ges en blyxtbelysning utan att göra anspråk på representativitet (se även Henriksson-Holmberg 1913:7; Kjellén 1945:1; Petersson 1983):

I *Post och Inrikes Tidningar* (30 juli 1847) publicerades exempelvis en lång artikel där ordet *samhällsklass* förekom på ett sätt som nog många även i vår tid skulle betrakta som relevant.⁸ Möjligen är sammanhanget förvånande. Det gäller nämligen ett referat av en längre diskussion vid ”det andra allmänna lantbruksmötet” och behandlar en nyckelproblematik i sin samtid; organiseringen av de agrara underklassernas försörjning. Lantbruksmötets diskussionstema anges som: ”Hvilket af de olika sätten för arbetspersonalens antagande, underhåll och aflöning vid en landtegendom förtjenar företräde?” Frågan fokuserar på hur ”den arbetande klassens” relationer till huvudmannen bör organiseras, dvs. huruvida ”statorpare, egendomens skötsel med tjänstefolk i husbondens kost eller på något annat sätt kan befordra så väl jordägarens fördel, som den arbetande klassens sedliga förbättring och ekonomiska

6 Tegnér's uttalande apostroferas i kapitlet om ”Befolkningen” i Stråth 2012. Klart är att tidens växande problem med fattigdom och social oro numera ofta betraktas som en följd av en olycklig kombination av befolkningstillväxt och en stel formellt reglerad samhällsorganisation, exempelvis Björkman 2020:57 i en uppdaterad genomgång. ”Med ekonomhistorikern Jonas Olofsson kan vi säga att vissa påtagliga kriseffekter drabbade den svenska landsbygden i den historiska skärningspunkten mellan ett system av korporationsbevarande regleringar och nya marknadsorienterade livsvillkor.” Även Nilsson 2008:153–154 i en ofta citerad översikt: ”Det gamla regelverket byggt på legostadga, försvarslöshetsstadga och restriktiva fattigvårdsbestämmelser var anpassat till ett hierarkiskt och korporativt samhälle där majoriteten ägde tillräckligt med jord för att försörjningen skulle kunna ske inom hushållets ram.”

7 Petersson (1983) myntade begreppet i sin avhandling och detta återkommer numera allmänt i historiska skildringar: Stråth 2012:367, Nilsson 2008, och kanske framförallt Björkman 2020 har tagit upp detta tema och vidarefört det.

8 *Post och Inrikes Tidningar* 1847-07-30 (ej signerad artikel) som avslutas 1847-07-31 med formuleringen att debatten om detta bör förtgå.

förkovran”. Intressant att notera är att en kritisk röst hävdar att frågeställningen bör ses i vidare belysning än i ett ägarperspektiv: ”Jordägaren borde i denna angelägenhet först och främst betrakta sig som statsborgare, som innehafvare af statens dyrbaraste egendom och som den, åt hvilken den omedelbara vården om landets talrikaste samhällsklass vore anförtrodd.”

I en längre artikel i *Götheborgs Handels- och Sjöfartstidning* (24 november 1848) illustreras den negativa ställning som *kommunismen* har i den anonyme skribentens världsbild. Texten är en samtidshistorisk skildring av ”de kommunistiska och socialistiska rörelserna i Frankrike”. Inledningsvis karakteriseras kommunismen som ”massans förnuftslösa stormande anfall; socialismen det första famlande försöket till fredlig lösning af det invecklade problemet”. Av skäl som vi här inte går in på kommer dock skribenten, efter en översiktlig genomgång av idé- och politikutvecklingen bland franska rörelseledare, fram till att efter julrevolutionen (1831) kom även socialisterna att fokusera på ägandefrågor. Därför måste slutsatsen bli att: ”Namnet socialist blef förden-skull likgiltigt med kommunist, d. v. s en person som med våld och makt vill upphäfva eganderätt och familj, göra qvinnan till gemensam egendom och inspärta människorna i tvångsarbetsinrättningar” (*Götheborgs Handels- och Sjöfartstidning* 1848).

Ett ytterligare exempel visar att en av de första gångerna uttrycket *den sociala frågan* förekommer i en svensk dagstidning (*Dagligt Allehanda* 21 augusti 1848) är det i form av en annons för en nyutgiven bok med titeln *Den sociala frågan* författad av en C V Bergman (författare och historiker 1820 – 1857).⁹ I en senare kommentar till denna bok framgår att Bergman planerade fler böcker på temat, men att bokserien aldrig fullbordades och att: ”I Bergman fick Proudhon en varm förespråkare. Sin kritik av eganderätten baserar Bergman på de teorier Proudhon framlägger i sitt arbete ’Vad är egendom’, som utkom i Frankrike 1840” (Henriksson-Holmberg 1913:133).

Den nutida historikern John Björkman har inkluderat Bergmans bok i sin studie av svensk klassretorik (vi återkommer strax till denna) och observerar att Bergman understödde att även svenska arbetare samlade sina tidigare outnyttjade kollektiva krafter i självförstärkande arbetarföreningar under denna tid och;

Nu var uppgiften, som han uttryckte det, att se till att denna ännu bräckliga föreningsverksamhet skulle ’uppfylla sin bestämmelse’ och leda till ’socialismens praktiska genombrott och födelse i fäderneslandet’. (Björkman 2020:221)

9 Boken presenteras där under rubriken; *Om proletariatet och dess befrielse genom den sanna kommunismen* och dess fullständiga titel är ”*Den sociala frågan. Af författaren till Den religiösa frågan*” utgiven 1848. Flera annonser för denna skrift finns i dagspressen vid denna tid. Uppgifterna om C V Bergman; se Werin 1922.

Redan av dessa exempel kan vi dra slutsatsen att flera fortfarande aktuella temata formulerades i den sammansatta, mångtydiga och ibland upphetsade första våg av svensk klassdiskurs som inträffade under åren kring 1840 – 50. Både idémässiga influenser och samhällshistoriska händelser (revolutioner, upplopp, ekonomiska kriser) utanför Sveriges gränser spelade en avgörande roll, men även inhemska idévarianter och specifikt svenska politiska och sociala förhållanden avhandlades. *Det kommunistiska manifestet* av Marx och Engels publicerades första gången på tyska 1848 (och den svenska översättningen kom redan 1848, den engelska först 1850) (Kjellén 1945:115; Björkman 2020:90). En hel del hade således redan blivit tänkt, sagt och skrivet tidigt i den svenska klassdiskursen, vilket sällan analyserats eller ens nämnts i senare klassanalyser.

I historikern John Björkmans avhandling inbjuds läsaren att bl.a. följa ett tiotal svenska periodiska skrifter under åren 1848–1851, vars innehåll och retoriska mönster över tid analyseras (inklusive interaktionen i en vidare offentlighet vilket också inbegriper den konservativa statsmaktens dolda och öppna ingrepp). Syftet är att undersöka vad författaren benämner *konstitutiv (klass) retorik* dvs. ”tillhörighetsskapande och mobiliserande retorik i Stockholms pressoffentlighet vid tiden för det europeiska revolutionsåret 1848” (Björkman 2020:12).

En slutsats är att i denna komplexa väv av dagspolitisk rapportering, ideologisk förkunnelse och hänvisningar till tidens undersökningar av befolkningsstruktur m.m., går det att urskilja många inlägg som kan tolkas som försök att skapa ett svenskt *arbetarsubjekt*; ”Undersökningen har visat att en ny typ av ideologiskt motiverad och politiskt agerande subjektfigur började göras i Stockholm” (Björkman 2020:327). Björkman finner naturligtvis också många försök att (textuellt) motverka framväxten av en sådan potentiellt samhällsomstörtande kraft. Det subjekt som framkallas, skapas och delvis själv-organiseras i denna samhällsdebatt är någonting historiskt nytt:

Arbetarna inbjöds samtidigt att göra sig en självbild och anamma en aktörsposition som drastiskt skilde sig från de nedlåtande och hotfulla figurer som annars gjordes av dem i samtidens krisorienterade samhällsdebatt. Det var deras egen kommunistiska rörelse som skulle komma tillrätta med samhällets alla missförhållanden och förhindra den annars ofrånkomliga revolutionen. (Björkman 2020:117)

Fahlbeck etablerar svensk akademisk klassdiskurs

Swederus tidiga, breda och reforminriktade ansats synes dock förklingat i stort sett obeaktad i sin samtid. Nutida historiker har visserligen dragit fram en ”konstitutiv klassretorik” i ljuset, men i allt detta intar tyvärr analysen av

Swederus en blygsam plats. Den nutida akademiska uppmärksamheten kring 1850-talets offentliga debatt var dock naturligtvis inte tillgänglig kring sekelskiftet 1900 då statsvetarprofessorn Pontus Fahlbeck etablerade den första akademiskt framburna klassanalysen i Sverige. Vi skall dock se att hans egna relationer till dessa föregående inhemska klassdiskurser var mycket fragmentariska.

Vad gäller såväl omfång som ambitionsnivå utgör Fahlbecks insats tveklöst en svensk milstolpe, men detta blir nog framförallt synligt i den rekonstruktion av (idé)historien som här genomförs. Även Fahlbecks arbeten på det klassteoretiska området är idag i stort sett bortglömda, men de måste betraktas som betydelsefulla i sin *samtid*. När vi undersöker Fahlbecks insatser på området kan man därför säga att vi gör ett besök i den svenska klassanalysens eviga nu.

Pontus Fahlbeck inledde sitt drygt fyrahundrasidiga verk om "klasserna och samhället" (publicerat 1920) med att förvånas över "den ringa uppmärksamhet, som vetenskapen hittills skänkt denna världshistoriens både till förekomst och innehåll största företeelse näst religion och stat" (Fahlbeck 1920:12). Han talade i och för sig delvis i egen sak, "det är förunderligt att se, med huru litet intresse och huru knapphändig" samhällsforskningen om stånd och klasser hittills genomförts, och möjligen förvånande är att han också hävdade att: "Det är sociologien som denna vetenskapliga uppgift tillkommer." Och detta trots att "det tycks vara ett älsklingsmanér hos sociologerna att tala abstrakt om konkreta ting och förhållanden" (Fahlbeck 1920:13 och 15, även Fahlbeck 1905:14).

Det är väl både mänskligt och knappast ovanligt att tona ner värdet av andra forskares bidrag, att misstolka, att vara höggradigt selektiv och därmed indirekt argumentera för värdet av den egna ansatsen, men lite *väl* förenklad och överdriven kan nog ändå Fahlbecks forskningsöversikt betraktas, om man ser till den omfattande litteratur som etablerats redan under hans egen tid.

Den centrala poängen här är dock hans nära nog totala ignorans av den tillgängliga blygsamma *inhemska* akademiska forskningen på området och framförallt den omfattande samhällsdebatt som faktiskt pågick under 1850-talet.¹⁰ Fahlbecks kännedom om detta och eventuella efterforskningar känner vi inte till, enbart det textuella slutresultatet.

10 Fahlbeck 1920 tar upp den klassiska internationella litteraturen men genomför ingen omfattande eller djuplodande genomgång eller analys: *Det kommunistiska manifestet* nämns och kritiseras och där hänvisas åter kort till Marx, men även Rousseau, Durkheim, Spencer, Giddings, Smith, Comte och Schmoller och andra tyska (ekonom) historiker förekommer. Även tre skrifter av svenskspråkiga författare passerar helt kort i revy på liknande sätt utan att närmare kommenteras: Landtmans studie från 1916; Kjellén 1915 förekommer på ett ställe (s.122) med ett bidrag om *Försök till statsformernas naturliga system* som ingår i en festskrift till Fahlbeck och där Steffen framhävs som evolutionist. Och det finns ett avsnitt (Fahlbeck 1920:212–226); "Ståndsamhällets uppkomst i Sverige", som innehåller några få hänvisningar till äldre historiker.

Några andra hänvisningar till inhemska skribenter eller till dem som här nämns i not 1 och 2 har jag ej funnit. Fahlbeck (1905 och 1908), som här åberopas av mig, saknar referenser nästan helt. Märkligt är att Thörnberg (1917), som ju är ett fortfarande läsvärt verk om just den problematik Fahlbeck behandlar, inte ens nämns.

Pontus Fahlbecks omfattande historie-sociologiska arbete om klassväsendet publicerades några år innan Fahlbecks död. Där behandlades främst klassväsendets uppkomst med fokus på antika samhällen. Avsikten var att senare utkomma med ett andra band om medeltiden och ett tredje ”om våra dagars klass-samhälle samt klassernas framtidsutsikter” (Fahlbeck 1920: Företal). Så blev dock ej fallet, men Fahlbecks inflytande på området torde delvis grundas på denna omfattande, ofullbordade och bör man tillägga lärda studie.¹¹

Redan det faktum att hela andra delen av ett tidigare verk av Fahlbeck om ”stånd och klasser” (1892) hade utformats som ett rasande angrepp på Socialdemokratien borde ge upphov till frågor. Fahlbeck varnade ihärdigt för Socialdemokratiens växande och farliga samhällsroll (i och för sig innan Socialdemokraternas berömda programrevision 1944) genom att bl.a. hävda att; ”Socialdemokratiens grafsång öfver klass-samhället är för tidigt uppstämmd. De högre klasserna äro ännu ej färdiga att afträda från den historiska skådebanan; ännu bära de likt Atlas på sina skuldror den civiliserade världen” (Fahlbeck 1892:165). I *Statsvetenskaplig tidskrift* gick han hårt åt ”den svenska fackföreningsrörelsen”. Här ett exempel från 1908:

Genom att predika klasskampen och sätta arbetarne i harnesk mot arbetsgifvarne-företagen samt vidare göra de sämste till normgivare för lön och arbetsprestation, skrufva de den förra upp till ett maximum, den senare ned till ett minimum och bringa därigenom vår ekonomi i fara. Fackföreningarna [...] försvaga ärligheten och plikt känslan hos arbetarne samt verka därför i hög grad demoraliserande. (Fahlbeck 1908:193)

Fahlbeck var inte vem som helst, utan ledande forskare, politiker och kulturpersonlighet i sekelskiftets Sverige: Professor i statistik och statsvetenskap 1902–1915, riksdagsman för Högerpartiet 1903–1911 och innehavare av en rad offentliga utredningsuppdrag men också i privata näringslivet (Carlsson 1953). När det kommer till opinionsmässig och vetenskaplig ”impact” – för att bruka ett nutida begrepp – kan vi konstatera att han var ensam redaktör för *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1899–1918 och att han säkrade framtiden för denna tidskrift (som han var med och startade 1897) genom en stor donation (Fahlbeckska stiftelsen). Denna tidskrift fungerade delvis som Fahlbecks

11 I den teoretiska översikt som bildade upptakten till detta ofullbordade historie-sociologiska verk identifierar Fahlbeck 1920:15–17 fyra inriktningar: 1: sådana där ”ståndsväsendet” (sic!) främst förklaras av krig och erövringar. 2: ”Där egendomen och dess olika fördelning” anges som grunden till sociala åtskillnader. 3: En modifikation av äganderättsteorin där äldre nationalekonomer ”lägger egendomen eller rättare de olika inkomstarterna och den ekonomiska arbetsfördelningen till grund för klassväsendet.” (till detta hänförs Smith, Ricardo och Marx). 4: De som utgår från att ”klasserna äro en frukt av arbetsfördelningen”. Fahlbeck tar ej klart ställning till alternativen, men indirekt framgår att den fjärde versionen är Fahlbecks; se Fahlbeck 1920:103–107.

språkrör; hans egna artiklar utgör under åren 1897–1918 ungefär 20 procent av tidskriftens omfång. ”Trots uppmaningarna till sina efterföljande redaktörer om att undvika partipolitiska ståndpunkter, så var Fahlbecks egna artiklar ofta inlägg snarare än vetenskap och han försvarade nästan alltid Högerpartiets ståndpunkter” (Ringmar 2014:326).

Fahlbecks funktionella ojämlikhetsteori

Fahlbeck betraktade tvivelsutan klassväsendets uppbyggnad som en av samhällsforskningens centrala frågor. Såsom medlem av 1905 års statistikkommitté verkade han också för bättre statistik om partifördelningen bland de sociala klasserna i landet (Smedberg 2022:195). I sitt klassanalytiska opus från 1920 åberopar Fahlbeck den *tredeining* av Sveriges klasstruktur som han redan presenterat på en statistisk konferens i Paris 1909. Vi finner dessutom (både 1909 och 1920) formuleringar som hänvisar till vad som kan betecknas som Fahlbecks funktionella ojämlikhetsteori. Denna återkommer i många sammanhang och versioner och vi vänder nu blicken mot denna.

Redan 1905 hävdar Fahlbeck att vid övergången från ett stånds- till klassamhälle sker en omreglering av ståndsorfattningarnas formella indelning av befolkningens rättigheter, skyldigheter och privilegier genom marknadssamhällets likhet inför lagen och därmed...

försvinna icke blott de rättsliga skrankorna utan i viss mån äfven de sociala. Ofriheten försvinner, och arbetarne, alltjämt utgörande basen av samhällspyramiden, utföre som frie män denna del av arbetet; vidare uppstår en mellanklass af handverkare och bönder, på en gång ledande och utförande samma slags arbete, emedan de tre högre stånden gå samman till ett, den s.k. bildade klassen, hvars uppgift är som förut arbetet med hufvudet. Stånden hava nu förvandlats till klasser. (Fahlbeck 1905:16–17)¹²

Fahlbeck skissar på den historiska framväxten av den tredelade sociala struktur, som kom att spela en stor roll i svenskt politiskt liv fram till vår egen tid i form av ”socialgrupp 1, 2 och 3”. De gamla ståndsorförordningarnas ”adel, präster och borgare” bildade *överklass/högsta klassen*. En ny formation *medelklass* skapas (av den kategori som under en tid betecknades ofrälse stånds personer och som inte hade någon plats i de formella ståndsregleringarna). Den urgamla allmogen ”bondeståndet” omvandlas och rubriceras som *arbetare/kroppsbetare* i Fahlbecks schema. Men, exakt vilka yrkeskategorier, inkomst- eller egendomsklasser (eller för den delen makthavare) som identifieras i schemat

12 En mer specifik angivelse av vilka grupper som räknas till de tre klasserna finns redan i 1892 års upplaga; se s. 52–62.

spelar inte en avgörande roll. I den tolkning av historiens gång som skisseras bärs hela samhällets hierarkiska struktur upp av det ofrånkomliga faktum att:

De [...] *sociala uppgifterna värdesättes redan från första stund olika*; härens och statens ledning, liksom offren till gudarne o.s.v. betraktades som högre uppgifter än arbetet för födan. Här af olika anseende och rang för deras respektive utöfvare, hvar af åter följde, att bytet och den uppväxande egendomen äfvenså fördelades olika. Adel och präster blefvo innehavfaren af den mesta egendomen, borgare och bönder fingo resten, de mer eller mindre trålbundne arbetarne intet. (Fahlbeck 1905:16, min kursivering och parentes.)

Fahlbeck understryker att ojämnt fördelad egendom – vare sig i form av jord, kapital eller för den delen löneinkomster – är sekundära fenomen som följer av att vissa nödvändiga uppgifter värderas högre än andra. Beträffande denna punkt kan resonemanget inte bli mer tydligt än vad det är:

All klass- och ståndsbildning har sin rot uti vissa sociala behov, endast i andra hand verkar egendomen klassbildande och mest vid *rekryteringen* av de olika yrkena och klasserna. (Fahlbeck 1920:78; 106–107)

Hur denna värdering sker och *vilka* som deltar är däremot oklart. Historiska omständigheter kan variera såsom tillgång och efterfrågan på människor med olika kompetens. Löneskillnader kan i viss mån regleras genom arbetsavtal mellan anställda och arbetsgivare, men det måste alltid finnas en betydande ekonomisk ojämlikhet (i varje fall inte mindre än i Sverige under Fahlbecks egen tid) och framförallt: Anseende och värderingsstruktur kan av rent objektiva och funktionella skäl *inte* förändras i grunden:

Arbetet med hufvudet och arbetets ledning, som enligt sakens natur tillkommer ett fåtal, skola framledes som hittills åtnjuta större anseende liksom af andra skäl (längre utbildning m.m.) skola följa större inkomster. Detta är en kedja av orsaker och verkningar, som äro grundade i kulturens eget väsen. (Fahlbeck 1905:17)

Om nu klassväsendet har sina rötter i ”kulturens eget väsen” kan man ju undra om kulturen alltid är av samma karaktär i alla slags ekonomiska och politiska system. Utgjorde kulturen ett evigt, oföränderligt och allomfattande nu i dessa analyser?

Svensk sociologi à la amerikansk socialpsykologi

Modern svensk sociologi tillkom 1947 genom en statlig utredning. Den tanke vi sett skymta i Fahlbecks skrifter – ”det är sociologien som denna vetenskapliga uppgift [klassanalys] tillkommer” – visade sig både framsynt och missriktad. Framsynt därför att på lång sikt skulle även i Sverige (marxistisk) klassanalys bli ett paradnummer inom sociologin, men detta först efter den period vi här fokuserar. Missriktad därför att det historielösa ”eviga nu” vi diskuterar också visar sig inom sociologin i form av förnekande, avgränsning och okunskap om människors livsvillkor i den svårtolkade sekvensen då-nu-sedan.

Inga tecken tyder på något direkt inflytande från Pontus Fahlbecks skrifter när svensk sociologi etablerades i välfärdsstatens hägn. Visserligen spelade statsvetaren Herbert Tingsten denna gång en roll, men *såväl* den statliga utredningen om sociologins etablering *som* de drivande krafterna framhöll amerikansk samhällsvetenskap som det eftersträvansvärda idealet (Olsson 1997). Vi skall här dock inte upprepa en analys av hur en uttalat ahistorisk folkhemssociologi växte fram (Gustafsson 2024a).

Av ett mer direkt intresse med avseende på klassanalysens inhemska historia är att notera att i den nyutträdde sociologiprofessorns skrifter turneras temata som var gängse inom stora delar av den socialpsykologiskt och funktionalistiskt orienterade (anglo-amerikanska) sociologin under denna tid (Sohlberg 2000). Normer och olika slags gruppbildningar var centrala inslag i Torgny T Segerstedts sociologi. Endast sparsamma hänvisningar till sociologins (och andra samhällsvetenskapers) klassiker förekom. När Segerstedt så småningom vände blicken mot klassproblematiken är det Fahlbeck som återopas (vi återkommer till detta).

Av betydelse för bilden av svensk sociologi – i synnerhet den akademiska klassanalysens öde i Sverige – är också att en svensk professur i sociologi faktiskt hade upprätthållits av Gustaf Steffen (1864–1929) i Göteborg (1909–1929). Artikelformatet medger ingen fyllig bild av honom, vilket inte heller är nödvändigt med tanke på huvudspåret i framställningen. Det står nämligen klart att Steffen ignorerades nära nog fullständigt och/eller glömdes bort, vilket rimligen åtminstone delvis har att göra med de aktiva åtgärder för detta som vidtogs under den moderna sociologins tillskapande (Wisselgren 1997).

Samtidigt kan vem som helst konstatera att Steffen själv var en mycket lärd och erfaren skribent. En kosmopolit med bred utblick över sekelskiftets samhällsvetenskapliga fält. Kontroversiell i sin samtid och engagerad i reformarbete gällande sociala frågor/arbetarfrågan, riksdagsman för Socialdemokraterna, men också alltmer isolerad under sin levnad (Lilliestam 2007–2011). Ett exempel ur högen på Steffens relevans för klassanalysens svenska idéhistoria är hans genomgång och kritik av den kring sekelskiftet kanske mest inflytelserika internationella sociologen Herbert Spencer (1820–1903). I svensk dagspress (Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 10 juni 1891)

tar Steffen upp den centrala internationella debatten om relationen mellan altruism, egoism och socialdarwinism. Och han ställer sig kritisk till Spencers alltmer konkurrens-liberala politiska ställningstaganden (Gustafsson 2022).

När den första moderna svenska professorn i sociologi (Torgny T Segerstedt i Uppsala) presenterade en egen klassanalys i ett större arbete nämns dock Steffen inte med ett ord.¹³ Ej heller dennes omfattande kritiska analyser av Marx och andra samhällsvetenskapliga storheter.¹⁴ Under (åter)etableringen av sociologi i folkhemmet är det således som om man bestämt sig för att börja från början. Under 1950-talet skulle spåren sopas igen från inte minst den kontinentala (ofta tyska) och historievetenskapligt befläckade traditionen. Det diskursiva fältet framställdes som en slags tabula rasa: *Dels* genom att retuschera bort och/eller helt enkelt glömma sådana föregångare som Steffen, *dels* genom att inte ens nämna (eller möjligen inte känna till) 1800-talets högkonjunktur för svensk klassanalys.

Redan under andra världskriget hade Torgny Segerstedt anslutit sig till samhällsdebattörer och akademiker som hävdade att demokratins problem kunde/ borde lösas genom att i samhällsplanering premiera gruppen som levnadsform. En historiker som grundligt undersökt Segerstedts perspektiv kommenterar: "Grupp-kategorin löser inte bara liberalismens och demokratins problem, den är också för Segerstedt en viktig vetenskaplig upptäckt" (Smedberg 2019:724). Här kan också nämnas att *Demokratins problem* var titel på en skrift publicerad av Segerstedt 1939 enligt Smedberg.

När det kommer till innehållet i svensk mainstream samhällsvetenskap – om man så vill dess kumulativitet – kan dock konstateras att sociologen Johan Asplund (1937–2018), som var på plats i Uppsala under 1960-talet, berättar att Segerstedt "högaktades i princip", "men nonchalerades i icke ringa utsträckning i praktiken". Den lovande assistenten Asplund fick ett dedicerat exemplar av *The Nature of Social Reality*:

13 Segerstedt & Lundqvist 1955. Här avses referenserna till avdelning II "klassmedvetande i industrisamhället" och del III "sammanfattning av avdelningarna I och II". De internationella klassiker som finns i Fahlbeck 1920 saknas i Segerstedt 1955, där dock en del samtida svenskspråkiga titlar som har bäring på klassproblematiken kan återfinnas, exempelvis S. Hansson *Arbetare, arbetsgivare samhälle* (1935), H. Tingsten *Den svenska socialdemokratins idéutveckling* (1941).

14 Steffens produktion på temat är omfattande. Ett nedslag får här endast illustrera bredd, djup och karaktär. Steffen 1914 är exempelvis en 140 sidor lång noggrann genomgång och analys av Marx tidiga skrifter och han finner som huvudresultat (förordet, kursiv i original) "att Marx *teori om proletariatet är den äldsta och mest fundamentala* av alla hans sociologiska och ekonomiska teorier, ur vilken han senare mer eller mindre fritt härleder de övriga, samt att denna proletariat-teori är en *hegeliansk konstruktion*, icke en på erfarenhet och induktiv forskning grundad teori". Därför avslutar möjligen Steffen 1914:140 sin text med följande ord: "Vi ha icke vetenskapligt gjort rätt för vår socialdemokratiska övertygelse, förr än vi lyckats vetenskapligt bevisa, att socialism och demokratisism, var för sig och i förening, äro *psykologiskt* möjliga och nödvändiga. Åt det hållet måste socialdemokratiens samhällsuppfattning nu vetenskapligt byggas – vilket är detsamma som att taga i hand det mest aktuella problemet inom den moderna sociologien."

Den utgör en sammanfattning av Segerstedts system men utgör kanske inte ens hans mest betydande verk. I alla händelser gick den, på tröskeln till studentrevolter och nymarxism, tämligen spårlost förbi. Vad jag vet har den heller aldrig återupptäckts. (Asplund 1987:133 och 138)

Segerstedts betydelse i och för analys av funktionalistiskt och socialpsykologiskt snitt varade dock under cirka två decennier. Han ledde nämligen Sveriges första större sociologiska undersökning – välfinansierad och på sin tid mycket uppmärksammasad – med titeln *Människan i industrisamhället* (Segerstedt & Lundqvist 1955). Där hänvisade han kortfattat till Fahlbecks perspektiv genom dunkla och snåriga resonemang. Skildringen av hur svensk klassproblematik undersökts och debatterats innan Fahlbecks-Segerstedts insatser är ytterst knapphändig. Hur Segerstedt exempelvis ställde sig till Fahlbecks funktionella syn på ojämlikhet och/eller hans ihållande och omfattande kritik av svensk arbetarrörelse, måste således betraktas som en öppen fråga (även om det hos Segerstedt är svårt att finna någon polemik mot Fahlbeck, utan tvärtom vagt instämmande formuleringar).¹⁵

Människan trivdes bäst i den lilla gruppen, främst familjen, i ett decentraliserat samhälle enligt Segerstedt. Det innebar samtidigt att han kritiserade andra koncept om samhällets grund – den ensamma individen, ras och klass – indelningar kopplade till politiska projekt som nationalsocialism, kommunism, socialdemokrati och extremliberalism. (Smedberg 2019:738)

Så sent som 1968 publicerades en sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna för Segerstedts industrisociologiska studie. Min tolkning är att detta faktiskt bidrog till att blockera den svenska sociologins vetenskapliga utveckling. Artikeln ingår nämligen i en antologi med titeln "det differentierade samhället" och fokuserar på frågan om huruvida "klass är en sociologisk grupp". Under kapitelrubriken "*Samhällsklass och samhällsskikt*" ägnas en hel del energi åt att lansera Segerstedts egen version av socialpsykologisk-språklig teori om den sociala verklighetens beskaffenhet. Segerstedt skriver 1968 bl.a. att:

Naturligtvis kan man bestämma sitt språkbruk så, att man säger att alla personer med en viss inkomst eller utbildningsgrad eller ett visst yrke tillhör samma samhällsklass, men uppenbarligen kommer man då i strid med ordet *samhällsklass* mera vardagliga mening. Inkomst *kan* vara ett tecken på att man tillhör en klass,

15 Sohlberg 2000:360 bidrar med en analys av Segerstedts syn på stratifiering och klassanalys.

utbildning ett annat, börd ett tredje, yrke ett fjärde. I allmänhet avser man en kombination av dessa egenskaper, men det tycks vara mycket svårt att ange i vilken proportion den ena eller andra egenskapen skall ingå i denna blandning. (Segerstedt 1968:94)

Så mycket mer om hur samhällets olika skikt och klasser kan vara uppbyggda får man inte reda på i Segerstedts teoretiska översikt och får man tillägga: teoretiska resonemang utan andra teoretiker än Segerstedt. När boken där Segerstedts klassanalys ingår blir recenserad i *Sociologisk Forskning* bevittnar vi en totalsågning. Inte enbart därför att ”gemensamt för uppsatserna i boken är att den amerikanska synen på samhällsstrukturen dominerar”.¹⁶ Recensentens sammanfattande kritiska kommentar lyder:

Att överhuvudtaget skriva en hel bok om det differentierade samhället utan att mer än i förbigående och då endast på ett rent abstrakt plan snudda vid frågor som inkomstfördelning, ägandeförhållanden, ekonomisk och politisk makt etc. är enligt min mening lika egendomligt, som det skulle vara att skriva en hel medicinsk lärobok om olika former av hudutslag [...] utan att nämna att de är symptom på olika sjukdomar. (Hofsten 1968:167)

Vi lämnar därmed innehållet i denna bok om det differentierade samhället. Publiceringen blir dock svår att begripa utan kännedom om att 1966 hade en annan bok som behandlade liknande temata, men på ett helt annat vis, sett dagens ljus. Då publicerades ”*En ny vänster*” under redaktion av den sedermera internationellt erkända marxisten och professorn i sociologi Göran Therborn. Många samtida och retrospektiva bedömare betraktar denna publicering som en viktig hållpunkt i framväxten av ett radikalt och marxistiskt perspektiv inom såväl svensk samhällsforskning som allmän debatt (tolkningen av 68-rörelsen har därefter utvecklats till en hel litterär genre).

”Den nya vänstern” blev snabbt en vittförgrenad rörelse. Klart är också att Therborns inflytelserika bok syftade ”till att förändra socialdemokratien i socialistisk mening”, men att därigenom understöddes också ”den nya generation marxistiska intellektuella som årtiondet framfödde”. Therborn hävdar själv att många i hans generation inte främst blev filosofer ”utan samhällsvetenskapare. *Kritiken av Sociologin* kom att ersätta kritiken av

16 Hofsten 1968:167. Erland Hofsten ingick för en tid i den ”informella marxistiska diskussionsgrupp kallad Sociologgruppen” tillsammans med Gunnar Inghe, John Takman, CH Hermansson m.fl. enligt Therborn 1983. Här bör nämnas att Carl-Gunnar Janssons omfattande inledning till *Det differentierade samhället* utgörs av ett referat av Parsons samhällsteoretiska perspektiv under det att exempelvis Marx, eller för den delen Therborn, inte nämns. Däremot hänvisas till *Det kommunistiska manifestet*, i antologins enda teoriöverblickande kapitlet: Eriksson 1968.

filosofin och till övervägande delen också kritiken av den politiska ekonomin” (Therborn 1983:105).

Den idag bortglömda boken om det differentierade samhället kan rimligen ses som (delar av) det svenska sociologi-etablissemangets (misslyckade) försök att stävja eller omdirigera den vänstervåg som faktiskt inträffade. Den som i denna lärobok för sociologistudenter söker efter referenser som kontextualiserar boken, hänvisningar till Therborn eller någon annan som intresserat sig för ojämlikhet och samhällsklasser i Sverige eller annorstädes, letar förgäves.

Exkurs om funktionell klassteori

Den utom-akademiska svenska klassdiskurs vi här tidigare gjort nedslag i utgjorde tveklöst en del i en mångförgrenad europeisk kontext. Med en underdrift kan konstateras att dessa samhällsförändringar också bearbetades i alltfler akademiska beskrivningar, analyser och tolkningar. Idéhistoriskt vet vi att klassanalys framförallt utvecklades till en europeisk specialitet.

Class, insofar as it connoted the possibility of class conflict, long seemed somehow un-American. While readily acknowledging the presence of inequality in their midst, Americans generally balked at admitting the existence of class differences on the American scene. Social scientists were no exception. Until 1929, they neglected the empirical study of class. With the onset of the depression, however, they took up class analysis with a vengeance. (Gilkesson 1995:331)¹⁷

I en översiktsartikel från 1949, som publicerades under klassanalysens renässans i nordamerikansk sociologi, hävdade författaren att ”social class” ofta fungerade som en ”grab-bag”: ”The researcher knows that there is something in the bag, and when he pulls it out he then labels it, with some correctness but little precision, as class” (Gordon 1949:265). Att det handlade om ”stratifikation” inom en befolkning var man överens om, men i övrigt spretade klassdefinitionerna och analyserna åt olika håll:

whether [social class] is based on economic power, occupation, status feeling, cultural differences, or their combination, and to what extent separate group life is indicated by the term, are questions on which there is no substantial agreement. (Gordon 1949:265)

Det råder knappast någon osäkerhet om att efterkrigstidens sökande, men också famlande nordamerikanska samhällsvetenskap, som vände blickarna mot

17 Se även Ossowski 1979 [1963]: 102 ff. som redovisar detta.

social, ekonomisk och etnisk ojämlikhet hade en genomgående begränsning: En ringa förtrogenhet med icke-engelskspråkig samhällsvetenskaplig ”klassisk” litteratur om sådana frågor som exempelvis ”fattigvård”, ”arbetarfrågan”, ”kapitalismens politiska ekonomi”, ”klass och ojämlikhet” och ”exploatering”. Såväl den omfattande europeiska allmänna debatten som samhällsforskning på dessa temata fick en långsam och fragmentarisk översättning till engelska, vilket uppenbart hindrade receptionen av begrepp, tankegångar och forskningsresultat.

Gemensamt publicerade Davis och Moore (1945) en artikel på klassteorins område, som blev omtalad som ”one of the most widely cited and debated pieces to ever appear in a sociology journal” (Hauhart 2003:6). Denna betraktas numera som en idealtypisk framställning av en (både historiskt och i nutiden) vanlig tankegång, nämligen att en dos ekonomisk och social ojämlikhet måste skapas och upprätthållas som en del av samhällets funktionella nödvändigheter.

Vi har redan stött på denna tankegång via vad som här benämns Fahlbecks funktionella ojämlikhetsteori. Implicit eller explicit antas att alla samhällen måste selektera fram och motivera kompetenta personer att genomföra nödvändiga och komplicerade uppgifter.¹⁸

Det tog åtta år innan Davis & Moores överhuvudtaget kommenterades och den efterkommande debatten synes ha ebbat ut först någon gång mot 1980-talet. Endast långsamt etablerades den nu accepterade insikten att Davis & Moore varken teoretiskt eller empiriskt hade starkt stöd. Man kan förenklat säga att den förödande kritik, som faktiskt levererades redan i den första reaktionen på artikeln (åtta år efter att den publicerats), till slut segrade; ”Hundreds of pages of exegesis seem to have produced very little in the way of scientific advance” (Hauhart 2003: 17).

Naturligtvis skapade Fahlbeck, respektive Davis & Moore, sina varianter av funktionell ojämlikhetsteori oberoende av varandra och drev den sannolikt av delvis olika skäl. Poängen här är att Davis & Moore senkomna och historielösa upprepning av en gammal – på lösa grunder etablerad ”förklaring” av ojämlikhet – visade sig mycket svår att avföra från samhällsvetenskaplig mainstream. Framförallt bör vi för svenskt vidkommande fundera över hur det kom sig att varken Davis & Moores artikel eller kritiken av denna (Tumin 1953) tas upp till behandling i Segerstedt (1955).

Till saken hör att den fjärde omarbetade upplagan av en vida använd lärobok för grundläggande universitetskurser i sociologi har ett kapitel ”Social stratifiering och rörlighet” (Carlsson 1969), som ansluter till Segerstedts referensramar och stil, men med mer hänvisningar till nordamerikanska samhällsvetenskaplig forskning. Gösta Carlsson refererar på ett motsägelsefullt,

18 Se även Tumin 1953:387 när han sammanfattar/tolkar/kritiserar Davis-Moores tes; snarlika formuleringar återfinns hos Hauhart 2003:9.

men ändå instämmande sätt, till Davis & Moores artikel (Carlsson 1969:382): "Någon form av skiktning eller social olikhet är nödvändig för samhällets existens, heter det." Klart är dock att Carlssons artikel från 1969 inte innehåller någon som helst redovisning av den omfattande kritiska debatt om Davis & Moore som då publicerats.¹⁹

Fahlbeck + Segerstedt = Partipolitikens socialgrupper?

Segerstedts stora industrisociologiska undersökning upprepades som en del av den då aktuella maktutredningen mot slutet av 1980-talet. "En poäng med vår replikation är att den sträcker sig över en så lång tidsperiod och att den täcker ett brett spektrum av variabler" skriver författarna i förordet, där det också framgår att den uppföljande undersökningen i stort följer uppläggningsen av den första. (Åberg, red., 1990: 6-7). Innan vi undersöker denna senare studie, för att uppmärksamma en inte självklar kontinuitet mellan de två studierna, är det på sin plats att nämna att vi inte har att göra med några lätta eller kortfattade texter. Båda skrifterna förutsätter ett noggrant studium av tabeller, mätresultat och inte sällan uthållighet att följa sammansatta resonemang i tidstypisk vetenskaplig prosa. Den som hoppas på aha-upplevelser, en översiktligt hållen hänvisning till hur klassproblematiken behandlas av andra skribenter, eller att läsningen kommer att bjuda på oväntad empirisk information, blir nog lite besviken.²⁰

1990 års studie knyter i och för sig an till sin föregångare, men i sammanfattningen visar det sig att det i huvudsak är den egna resan i en då aktuell intern vetenskaplig debatt som fokuseras: Konsensus-teori ställs mot konflikt-teori, studiens nya empiri anknyts till frågan om huruvida industrisamhällets omvandling väsentligen handlar om anomi eller alienationsproblematik och ett centralt tema är huruvida Durkheim eller Marx/Weber kan betraktas som adekvata uttolkare av de samhällsförhållanden man studerat. Dessa tema är välkända från 1980-talets interna (internationella) sociologidebatt (bl.a. i uppgörelsen med Talcott Parssons), *men Durkheim, Marx och Weber nämndes ju inte ens av Segerstedt på sin tid*. En välvillig tolkning är att Segerstedts ansats därigenom nu på ett senkommet vis klagörs och/eller kritiserats (fast på ett begränsat indirekt och intern-sociologiskt vis).

19 Här bör möjligen tilläggas att när det specifikt gäller "funktionell klassteori" återkommer Carlsson senare i texten och vill då visserligen inte närmare diskutera "dess hållbarhet och värde", men hävdar ändå (Carlsson 1969:411) att "tankegången förefaller att ha många anhängare utanför de politiskt konservativa krets. Kort uttryckt, klassdifferenserna, främst de ekonomiska, antas nedslipade till det minimum som måste bevaras för fortsatt ekonomisk utveckling".

20 Detta är också min tolkning av de två recensioner av Åberg 1990 i fackpress jag funnit: Ahrne 1991 och Dahlström 1991.

Sammantaget framstår ändå de två stora svenska forskningsinsatserna mer som skapade sida vid sida utan närmare beröring med varandra. Eller för den delen utan relationer till vidare samhällsvetenskapliga referensramar. Och kanske just genom att de *inte* framträder som delar av en explicit sammanhållen vetenskaplig process byggd på utbyte, kritik och utveckling, är det viktigt att uppmärksamma ett *gemensamt tema som faktiskt ändå finns*.

För att detektera detta behövs dock hjälp från en nyligen genomförd historisk studie. Där hävdas att när det gäller ”klasskunskaper i den svenska partipolitiska sfären 1911–1940” bör något ”som inte uppmärksammats i tidigare forskning” komma fram nämligen att; ”Klass var något som informerade inte bara socialistiskt tänkande utan även liberaler och konservativas försök att tolka och påverka väljarna” (Smedberg 2022:209).

Vi skall inte upprepa hela denna analys, men genom några nedslag i de studier vi hittills besökt kan *den stegvisa instrumentaliseringen av svensk klassanalys* friläggas. Fahlbecks gamla klassanalyser kom nämligen att integreras i de framväxande riksdagspartiernas nätverk. Syfte blev att producera analyser av väljaropinion – stegen i denna process redovisas av utrymmesskäl inte här (se Smedberg 2022) – däremot är det värt att lägga märke till att detta förutsatte att den förenklade socialgruppsindelningen stegvis omvandlades *från* att utgöra ett kategoriseringsschema kopplat till Fahlbecks ojämlikhetsteori *till* att bli ett partipolitiskt instrument:

Den taxonomiska princip som Fahlbeck upprättat om kvalitativa värdeskillnader gav vika för en där kvantitet motsvarade potentiell makt. Detta var en nyhet i den nya demokratiska sfären som valstatistiken hjälpte att artikulera. *Det var antalet röster som nu beredde legitimitet att styra.* (Smedberg 2022:201, min kursivering.)

Naturligtvis slog inte detta socialgruppstänkande igenom momentant eller helt och fullt. Fortfarande fanns i olika texter en blandning av konnotationer och motiv knutna till sådana begrepp som ”arbetarklass, medelklass, överklass” och ”socialgrupp 1, 2 och 3”, men en ny logik hade introducerats. Med en drastisk formulering kan man säga att klassproblematiken domesticerats och blivit till ett planeringsunderlag för valkampanjer och deras utvärdering.

När 1990 års studie sammanfattar sina resultat under rubriken ”klassamhället” återknyter man till Segerstedts gamla frågeställning om klasser som grupper med eventuellt egen identifikation och förankring i industrisamhället. Frågan om grupp- och klassmedvetenhet tenderade därmed att sammanflyta med och nästan reduceras till, den betydligt mer begränsade frågan om *partipolitiska* sympatiers förändring över tid:

Vad Segerstedt och Lundquist fann 1950 var en stark arbetarklassidentifikation. Över 80 procent av arbetarna och inte mindre än 56 procent av tjänstemännen identifierade sig med arbetarklassen. En bred majoritet av de anställda kände sig alltså som medlemmar av en arbetarklass. [...] Av arbetarna var 27 procent politiskt organiserade i ett vänsterparti (nästan genomgående det socialdemokratiska partiet) men det var också 20 procent av tjänstemännen. De flesta ansåg att arbetarnas arbetsförhållanden och levnadsstandard förbättrats, i huvudsak som en följd av arbetarnas fackliga och politiska rörelser. Över 40 procent ansåg att arbetarklassen hade makten i samhället (en större andel bland tjänstemännen än bland arbetarna ansåg detta).

Idag har bilden förändrats. Nu 1988, är det 50 procent av arbetarna och 20 procent av tjänstemännen som identifierar sig med arbetarklassen. Andelen arbetare som identifierar sig med medelklassen har ökat från 4 procent till 39 procent och andelen tjänstemän som identifierar sig med denna klass har stigit från 31 procent till 65 procent. En växande skara har alltså kommit att känna sig som medelklass. Andelen medlemmar i ett politiskt vänsterparti är lika stort bland arbetarna som för fyrtio år sedan men bland tjänstemännen har andelen halverats. (Åberg 1990:438)

Detta är i och för sig intressanta iakttagelser, men samtidigt illustreras att den bredare samhällseliga klassproblematiken (ägende- och maktfrågor, konfliktlinjer, exploatering, underordning i arbetet, social oro m.m.) riskerar att reduceras till frågor om folkhemmets partipolitiska situation. Det handlar om studiernas gemensamma bakgrundsantaganden – därför behövde de knappast hänvisa till varandra eller någon föregångare när det gäller dessa aspekter. På ett stumt och indirekt vis kunde därmed studier av industrisamhället fokusera på grupper, gruppintressen och väljaropinion utan att tvingas till argumentation för denna insnävning av perspektivet.

Min tolkning blir här att klassanalys mer och mer tenderade att sammanflyta med partiapparaternas egna behov. Inte helt och fullt och inte heller enbart med vänsterpolitik. Det är värt att påminna om att den återopade historiska studien visar att ett brett spektrum av partier alltmer kom att använda klasstudier för att förutspå och påverka väljaropinion. När Richard Sandler 1928 under en socialdemokratisk distriktskonferens målade upp nyttan av detta slags studier genom ett tankeexperiment, så kan detta ses som en idealtypisk illustration av denna trend. Han inbjöd alla att inse vikten av socialgruppsstudier och att framtiden nog var ljus, om åhörarna bara deltog i Slanders tankeexperiment och föreställde sig

”hur en riksdag skulle se ut sammansatt efter alla de olika gruppernas andel i nationen, alltså direkt avspeglade de röstberättigade inom vårt samhälle” en kammare av 110 män och 120 kvinnor, där ”överklassen” skulle få tolv mandat, ”medelklassen” 92, och ”underklassen” 126 platser – allt uträknat efter socialgruppernas inbördes andel av valmanskåren. (Smedberg 2022:202)

Historielöshet som form och innehåll

Vi har således indikationer på en stegvis (och endast delvis undersökt process) där 1800-talets offentliga debatt om farliga, underordnade, egendomslösa och bråkiga ”klasser” så småningom – genom förskjutningar i tanke och text – omvandlades till en social anpassningsproblematik avseende folkhemmets ”socialgrupper”. Denna process skedde i Sverige via de två akademiska discipliner som främst fokuserade på den sociala skiktningens problematik. Först statsvetenskap och sedan inom sociologi tillämpades ett ahistoriskt tillvägagångssätt. Ett slags evigt nu upprätthölls i analysen: *Dels* genom en nära nog total avskärmning från tidigare vågor av icke-akademisk offentlig debatt (och politiskt reformarbete), *dels* genom mycket fragmentariska blickar bakåt mot föregående (internationell) forskning. Den svenska akademiska diskursen inom dessa två ämnen karakteriserades dessutom av begränsade sidoblickar mot andra discipliners analyser av detta fält.

Någon gång från 1700-talets slut kom en obestämd blandning av begrepp som ”stånd/rang/klass/socialklass/ståndsklass/sort/” (och motsvarande på andra språk) till användning i olika narrativ, analyser, utredningar och strider kring ojämlikhetens former och konsekvenser. Alltsedan Romartidens indelning av befolkningen i olika beskattningsklasser och fram till någon gång på 1800-talet verkar olika beteckningar använts på ett relativt öppet, oproblematiserat och heterogent sätt (Calvert 1982; Corfield 1991; Ossowski 1979 [1963]); Scott 1987).

Kring mitten av 1800-talet synes dock ambitionerna att skapa stringenta klassbegrepp och koppla dessa till analyser av social förändring ha ökat. Marx och Engels arbeten var en del av detta, men de var ingalunda först på plan och inte heller med en egen (explicit) utvecklad teori. Det verkar som att begreppsstriderna blev alltmer intensiva ungefär i takt med att också exploateringen, fattigdomen, rikedomen och upproren blev såväl mer intensiva som utbredda.

Sett i detta perspektiv kan Fahlbeck 1920 betraktas som ett arbete med en stor potential. Det skulle kunnat bidra till en behövlig överblick, historisering och kontextualisering av klassproblematiken. Rubriken till det första kapitlet

i Fahlbecks arbete lyder ”Tankar och åsikter om klassväsendet i äldre och nyare tid” och detta oavslutade arbete kan betraktas som ett försök att skildra den strukturella ojämlikhetens europeiska historia. Trots att nyare försök till historisk översikt har dykt upp på den internationella bokmarknaden, är det dock svårt att peka ut något standardverk som gått i land med denna Fahlbecks viktiga och ursprungligt uttalade ambition. Klass är fortfarande ett höggradigt omtvistat begrepp, kanske t.o.m. ett sådant *essentiellt omtvistat* begrepp som Gallie talar om (Calvert 1982:209).

Vi har sett att Fahlbeck också verkade för sin funktionella klassteori samtidigt som han tydligt pekade ut såväl akademiska som politiska motståndare i den egna samtiden, inte minst socialdemokratin. Även om Segerstedts i sin sociologi var långt ifrån uttalat negativ mot Socialdemokrati och fackföreningar, framträder ändå den svenska efterkrigstida sociologin som ett – delvis dolt, kanske omedvetet – fullföljande av viktiga spår hos Fahlbeck. Detta gäller då i synnerhet den funktionella synen på ojämlikhet och den historie- och kontextlösa ansats som genomsyrade båda de huvudaktörer vi besökt.

I en tillspetsad sammanfattning kan man tala om *en forskning i ett ”evigt nu”*: Fahlbeck i strid med den egna samtidens Socialdemokrati. Segerstedt med hopp om att skapa en gruppdemokratisk era.

Historiska studier av offentliga klassdiskurser visar dock på en stegvis och motsägelsefull formering av positioner och ”läger” som så småningom kom att ”ta form inåt och utåt med hjälp av etiketter som liberalism, konservatism, socialism och kommunism.” (Björkman 2020: 96; 324ff). John Björkman uppmärksammar också vad som här framkommit på annat sätt, nämligen att under 1800-talets första hälft fanns en övergripande och många gånger intensiv ”*kapitalismkritik*” byggd delvis på gemensamma nämnare mellan socialister och konservativa.

Ett mycket viktigt tema att närmare följa upp gäller karaktären på och omfattningen av *det ömsesidiga utbytet mellan offentlig klassretorik och det slags mer avgränsad akademisk forskning* som föreliggande artikeln fokuserat.

Till den offentliga klassretorikens konstitutiva retorik som Björkman talar om (2020), kan nu möjligen också läggas en dragkamp om studenternas, forskarnas och de policyprofessionellas medvetanden: Vad betydde exempelvis socialgruppsstudiernas genomslag *för konstitueringen av forskare och politiker i välfärdsstaten?*

Referenser

- Ahrne, Göran, 1991. ”Industrisamhälle i omvandling. Människor, arbete och socialt liv i en svensk industristad från femtiotal till åttiotal av Rune Åberg”, *Sociologisk Forskning* 28(1), s. 87-90.

- Asplund, Johan, 1987. "Sociologistudier i Uppsala i början av sextioalet", s. 131-140 i Fridjonsdottir, Katrin (red.), *Om svensk sociologi. Historia, problem och perspektiv*. Stockholm: Carlssons.
- Björkman, John, 2020. "Må de herrskande klasserna darra" *Radikal retorik och reaktion i Stockholms press, 1848-1851*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Bouton, Christophe, 2019. "Hartog's Account of Historical Ties and the Rise of Presentism", *History* 104(360), s. 304-330.
- Calvert, Peter, 1982. *The Concept of Class: An Historical Introduction*. New York: St Martins Press.
- Carlsson, Gösta, 1969. "Social stratifiering och rörlighet", s. 380-415 i Dahlström, Edmund (red.), *Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning*. (Fjärde omarbetade upplagan). Stockholm: Svenska bokförlaget.
- Carlsson, Sten, 1953. "Pontus E A Fahlbeck", *Svenskt biografisk lexikon*, urn:sbl:15618, hämtad 2023-08-24.
- Christensson, Jacob 2013-2019. "Georg Swederus", *Svenskt biografiskt lexikon*, urn:sbl:34844, hämtad 2023-08-24.
- Colla, Marcus, 2021. "The Spectre of the Present: Time, Presentism and the Writing of Contemporary History", *Contemporary European History* 30, s. 124-135.
- Corfield, Penelope J. (ed.), 1991. *Language, History and Class*. Oxford: Basil Blackwell.
- Dagligt Allehanda*, 1847. "Litteratur: Om fattigväsendet av G. Svederus". *Dagligt Allehanda* no 122. Tillgänglig på DAGLIGT ALLEHANDA 1847-05-31 | Svenska tidningar (kb.se).
- Dagligt Allehanda*, 1848. Annons för "HR Götreds Antiquariska bokhandel, Jerntorget", *Dagligt Allehanda* no 107. Tillgänglig på DAGLIGT ALLEHANDA 1848-08-21 | Svenska tidningar (kb.se)
- Dahlström, Edmund, 1991. "Industrisamhälle i omvandling (an Industrial Town in Transition) by Rune Åberg", *Acta Sociologica* 34(3), s. 229-331.
- Eriksson, Robert, 1968. "Om stratifieringsteorier", i Jansson, Carl-Gunnar (red.), *Det differentierade samhället. Studier i social stratifiering*. Stockholm: Prisma.
- Fahlbeck, Pontus E., 1892. *Stånd och klasser. En socialpolitisk översikt*. Lund: Collin & Zickerman.
- Fahlbeck, Pontus E., 1905. "Arbetarefrågan särskildt i Sverige", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 8(1), s. 1-28.
- Fahlbeck, Pontus E., 1908. "Den svenska arbetarerörelsen på afvägar", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 11(4), s. 193-210.
- Fahlbeck, Pontus E., 1920. *Klasserna och samhället. En historisk-sociologisk studie över klassväsendets uppkomst, utveckling och betydelse*. Stockholm: PA Norstedt & Söners.
- Gilkeson, John S., 1995. "American Social Scientists and the Domestication of 'Class' 1929-1955", *Journal of the History of Behavioural Sciences* 31(July), s. 331-346.
- Gordon, Milton M., 1949. "Social class in American Sociology", *American Journal of Sociology* 55(3), s. 262-268.
- Gustafsson, Rolf Å., 2020. "Coronakrisens slukhål", *Dagens Arena* 2020-05-05, tillgänglig på <https://www.dagensarena.se/essa/coronakrisens-slukhal/>.
- Gustafsson, Rolf Å., 2022. "Kampen mot egoismen", *Dagens Arena* 2022-03-13, tillgänglig på <https://www.dagensarena.se/essa/kampen-mot-egoismen/>.

- Gustafsson, Rolf Å., 2024a. *Svensk folkhemssociologi – en essä om tid, rum och begreppshistoria*. Huddinge: Södertörns högskola, tillgänglig på <https://www.sh.se/publications>.
- Gustafsson, Rolf Å., 2024b. "Det svenska klassamhället under första hälften av 1800-talet. En essä om proto-marxism", kommande i *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*.
- Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1848. "Det fjerde ståndets fråga, synnerligast med afseende på de kommunistiska och socialistiska rörelerna i Frankrike", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* no 274. Tillgänglig på GÖTEBORGS HANDELS- OCH SJÖFARTSTIDNING 1848-11-24 | Svenska tidningar (kb.se).
- Hauhart, Robert C., 2003. "The Davis-Moore Theory of Stratification: The Life of a Socially Constructed Classic", *The American Sociologist* 34(4), s. 5-24.
- Henriksson-Holmberg, Gustaf, 1913. *Socialismen i Sverige 1770-1886. Bidrag till socialismens svenska historia i fyra fristående avdelningar*. Stockholm: Axel Holmströms förlag.
- Hofsten, Erland, 1968. "Det differentierade samhället. Studier i social stratifiering av Carl-Gunnar Janson (red.)", *Sociologisk Forskning* 5(2), s. 166-168.
- Kjellén, Alf, 1945. "Den svenska opinionen inför det sociala läget 1846-1848. En översikt", *Historisk Tidskrift* 65, s. 1-24 och s. 97-123.
- Motioner i andra kammaren, No 123, 28 Januari 1881 af herr S. A Hedlund: Om årligt understöd åt litteratören, Filosofie doctor Georg Swederus*.
- Lilliestam, Åke, 2007-2011. "Gustaf F Steffen", *Svenskt biografisk lexikon*, urn:sbl:20049, hämtad 2023-08-27.
- Nilsson, Roddy, 2008. "Den sociala frågan", s. 139-177 i Christensson, Jacob (red.), *Signums Svenska Kulturhistoria. Det moderna genombrottet*. Stockholm: Signum.
- Olsson, Anna, 1997. "En ny sociologi. Om inrättandet av sociologi som självständigt akademiskt ämne i Sverige 1947", s. 203-230 i Hansen, Lars (red.), *Sociologi i tiden. Bakgrund, utveckling, framtid*. Göteborg: Daidalos.
- Ossowski, Stanislaw, 1979 [1963]. *Class structure in the social consciousness*. London: Routledge.
- Petersson, Birgit, 1983. "Den farliga underklassen" *Studier i fattigdom och brottslighet i 1800-talets Sverige*. Umeå: Umeå Studies in the Humanities 53.
- Post och Inrikes Tidningar*, 1847. "Om resultaten av det Allmänna Svenska Landbruksmötet", *Post och Inrikes Tidningar* no 173. Tillgänglig på <https://tidningar.kb.se/7rkx005k23dr4dq/part/1/page/1?q=samh%C3%A4llsklass>.
- Ringmar, Erik, 2014. "Pontus Fahlbeck, tidsandan och folkrörelserna", *Statsvetenskaplig tidskrift* 116(3), s. 323-346.
- Scott, Joan W., 1987. "On language, Gender, and Working-Class History", *International Labour and Working-Class History* 31, s 1-13.
- Segerstedt, Torgny T. & Lundqvist, Agne, 1955. *Människan i industrisamhället Del II*. Stockholm: SNS.
- Segerstedt, Torgny T., 1968. "Samhällsklass och samhällsskikt", i Jansson, Carl-Gunnar (red.), *Det differentierade samhället. Studier i social stratifiering*. Stockholm: Prisma.
- Smedberg, Carl-Filip, 2019. "Gruppkategoriens förvandlingar. Epistemologi, ontologi och politik i Torgny T. Segerstedts studium av grupper 1939-1955", *Historisk Tidskrift* 139(4), s. 717-740.
- Smedberg, Carl-Filip, 2022. "Klassriket. Klasskunskaper i den svenska partipolitiska sfären 1911-1940", *Historisk Tidskrift* 142(2), s. 185-211.

- Sohlberg, Peter, 2000. "Sociology and Normative Power: The Heritage of Torgny T. Segerstedt", *Acta Sociologica* 43(4), s. 353-364.
- Steffen, Gustaf F., 1914. *Marx och Materialismen. Utvecklingen av Karl Marx' materialistiska samhällsuppfattning*. Stockholm: Tidens förlag.
- Stråth, Bo, 2012. *Sveriges historia 1830-1920*. Stockholm: Norstedts.
- Swederus, Georg, 1847. *Om fattigväsendet. En reseberättelse*. Stockholm: P A Norstedt & Söner, kongl. boktryckare.
- Therborn, Göran, 1983. "Brytningarnas och genombrottens årtionde. Den nya vänstern och resten av 60-talet", s. 104-133 i Wikström, Lars (red.), *Marx i Sverige. 100 år med Marx i svensk historia. Vetenskap och politik*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Thörnberg, Ernst Herman, 1917. *Samhällsklasser och politiska partier i Sverige*. Stockholm: Norstedt & Söner.
- Tumin, Melvin M., 1953. "Some Principles of Stratification: a Critical Analysis", *American Sociological Review* 18(4), s. 387-394.
- Werin, A, 1922. "Carl Wilhelm Bergman", *Svenskt biografisk lexikon*, urn:sbl:18639, hämtad 2023-08-26.
- Wisselgren, Per, 1997. "Sociologin som inte blev av. Gustafs Steffen och tidig svensk socialvetenskap", s. 75-116 i Hansen, Lars (red.), *Sociologi i tiden. Bakgrund, utveckling, framtid*. Göteborg: Daidalos.
- Åberg, Rune (red.), 1990. *Industrisamhälle i omvandling. Människor, arbete och socialt liv i en svensk industristad från femtiotal till åttiotal*. Stockholm: Carlssons.